

prikazi

Veljko Paškvalin,
KRŠĆANSTVO KASNE ANTIKE U ZALEĐU
SALONE I NARONE, Arheološka istraživanja
kasnoantičkog kršćanstva u Bosni i Hercegovini,
izd. Vrhbosanska katolička teologija,
Sarajevo 2003., 380 str.

Krajem 2003. god. izišla je iz tiska knjiga Veljka Paškvalina s naslovom *Kršćanstvo kasne antike u zaleđu Salone i Narone, Arheološka istraživanja kasnoantičkog kršćanstva u Bosni i Hercegovini*, u izdanju Vrhbosanske katoličke teologije u Sarajevu. Predstavljena je 2004. god. između ostaloga i u Mostaru, u velikoj katedralnoj dvorani. Priređivač je bilo uredništvo časopisa *Hercegovina* iz Mostara pod vodstvom mr. Tome Anđelića. O knjizi su govorili urednik dr. Marko Josipović, mr. Snježana Vasilj, mr. Anđelko Zelenika, mr. Tomo Anđelić i autor knjige. Odlomke iz knjige čitale su dvije studentice s Teološkog

instituta u Mostaru. Pjevao je *VIS Ljubljani Učenik* iz župe sv. Ivana Apostola i Evanđelista u Mostaru.

Knjiga ima sljedeći sadržaj: Pregled starokršćanske arheologije BiH, Kasnoantičko doba i pojava kršćanstva u srednjoj Bosni, Kasnoantički sepulkralni spomenici i starokršćanske bazilike, Istraživanja starokršćanske bazilike u Bugojnu, Arheološki tragovi starog i srednjeg vijeka uz današnja urbana središta u BiH. Tu su i prilozi: slikovno-grafički materijali, arheološka nalazišta starokršćanskih bazilika i mauzoleja u BiH, bibliografija starokršćanske arheologije u BiH. Proslav je napisao urednik, predgovor pisac, pogovor dr. Emilio Marin. Iako je sve stručno napisano, s vodećim i pratećim tekstom, tj. tekstom s opsežnim bilješkama, ipak se ova knjiga

čita s lakoćom, gotovo kao zanimljiv povijesni roman. Iz svake rečenice uskrsavaju ljudi, događaji, gradnje, krštavanja, molitve, mise, pokopi... na prostoru BiH, koji je bio u sastavu Rimskog Carstva i gdje se ukorijenilo kršćanstvo iz pravaca Narone i Salone, kao i iz drugih priobalnih mjesta.

Posebno je zanimljivo čitati o biskupu Andriji sa sjedištem u današnjem Bugojnu, odnosno u *Municipiumu Bistue*. U njegovoj bazilici pronađen je plutej s jatom ribama, što je stavljeno i na naslovnicu ove opsežne knjige. Tu je i zanimljiv prizor u kojem je prikazana velika riba koja guta malu ribicu, što je asocijacija na progone kršćana u ta teška rimska vremena. Inače je riba kršćanski znak. Grčki se riba kaže IXTHIS, a to je ujedno anagram koji znači: Isus, Krist, Sin Božji, Spasitelj. Kršćanima je ovaj znak gotovo 3 stoljeća bio znakom suobraćanja, prepoznavanja, a kasnije će postati nezaobilaznim ikonografskim znakom.

Knjiga uvaženog arheologa dr. Veljka Paškvalina, veli urednik dr. Marko Josipović, nije nastala kao ostvarenje jedinstvene zamisli i unaprijed koncipiranog projekta, nego ona obuhvaća autorove izabrane studije, članke i radove, koji su u knjizi poredani tematski. Izdavač je ovom knjigom htio obilježiti 2000. obljetnicu kršćanstva, jer je kršćanstvo utisnulo svoj jak pečat u tlo BiH kao i u njegove stanovnike još od 3. st., od cara Valerijana (253.-260.).

Nakon Milanskog edikta 313. god., koji je izdao rimski car Konstantin I. Veliki (306./7.-337.), Crkva dobiva slobodu, pa se otada počinju graditi crkve i bazilike, o kojima je ovdje riječ. I pok. dr. Đuro Basler o tome je pisao, a izdavačka kuća sa sjedištem u Mostaru *Crkva na kamenu* objavila mu je knjigu s naslovom *Kršćanska arheologija*, i to dva izdanja: 1986. i 1990. god. Ove dvije knjige dobrano se nadopunjuju i gotovo da su jedine s tom tematikom na našem području. Bibliografija pokazuje mnoštvo članaka o tim važnim povijesno-arheološkim činjenicama, ali nema sustavnih izdanja koja bi se bavila samo bazilikama ili nečim sličnim. Stoga smo zahvalni obojici spomenutih autora na ovim djelima, koja će dobro doći studentima ali i svima ostalima koji se bave arheologijom i poviješću te poviješću umjetnosti.

Dr. Emilio Marin o ovoj knjizi napisao je sljedeće: "Paškvalin je odabrao vrlo intrigantni naslov. Rekao bih znanstveno vrlo opravdan a publicistički atraktivan. Jer što je u antičko doba Bosna i Hercegovina? Ona jest dio provincije Dalmacije, ali to je suhoparna i slabo definirana činjenica. Paškvalin je krenuo logikom antičkog svijeta, koji se definirao od grada, koji jest bio *par excellence* urbana civilizacija. Pa je dio Rimske Dalmacije, koji čini teritorij Bosne i Hercegovine, definirao kao zaleđe

dva najznačajnija grada na obali, kao *zaleđe Salone i Narone*” (str. 363). Odatle je nekako sve kretalo, pa i misionarenje prvih vjesnika kršćanstva koji su svoju kršćansku simboliku utisnuli u kamena zdanja diljem cijele Bosne i Hercegovine, a poglavito u crkve i grobove, što pokazuje knjiga. Kada budu došli Hrvati na ove prostore početkom 7. st., oni će najprije rušiti crkve i bazilike, a kad budu ušli u krilo Katoličke Crkve, od 7. do 9. st., oni će postupno te crkve obnavljati ili će graditi nove. Svakako temelji starih bit će čuvani. Dolaskom Turaka stvar se mijenja. Oni ruše crkve, podižu džamije na temeljima crkava, pa čak i na temeljima ovih iz rimskog vremena. Hrvati i kršćanstvo odolijevaju svim tim nevoljama.

Ova knjiga izvrsno je štivo za sve uzraste u ovom smislu kršćanskog kontinuiteta na tlu BiH. I sam autor kaže: “Vjerujem da rezultati istraživanja izneseni u ovoj knjizi doprinose utvrđivanju povijesnih istina o pojavi i razvoju kršćanstva na području Bosne i Hercegovine te da će biti dobro polazište i pomoć nastavljacima ovakvog istraživačkog rada” (str. 8).

Ilija Drmić